
Jouko Kauranne

Oppilaiden valinnanmahdollisuudet itsenäisyysaikamme oppivelvollisuuskouluissa

Suomen kansa- ja oppikoulut olivat hyvin merkittävä tekijä suomalaisten itsenäisyystahdon kehittymisessä, vaikka esimerkiksi kirkon sanoman, Kalevalan ja kansanrunouden, sukulaiskansojen tutkimisen, kansallisen taiteen ja monen muun tekijän osuus oli yhtä lailla tärkeää Suomen itsenäisyyspyrkimyksille. Ruotsista irtautumisella ja omien valtiollisten elinten saamisella autonomian aikana oli erittäin suuri merkitys itsenäisyysajatuksen voimistumisessa Suomessa. Autonomia-ajan viimeiset sortovuodet ja vallankumouksen edistyminen Venäjällä antoivat lopullisen sysäyksen suomalaisten itsenäisyyspyrkimyksille ja sen saavuttamiselle.

Koulujen vaikutus Suomen kehittymiseen on jatkunut voimakkaana koko itsenäisyytemme ajan, mutta miten koulujemme toimet milloinkin ovat vaikuttaneet suomalaisten ajatusten ja taitojen kehittymiseen, on vaikeammin todennettavissa. Yksi oppivelvollisuuskoulujemme ominaisuus, nimittäin oppilaiden valinnanmahdollisuudet, on varmasti osaltaan vaikuttanut kansalaisten lahjojen ja ajatusmaailman muotoutumiseen ja samalla maamme nousemiseen maailman kehittyneimpien kansakuntien joukkoon. Tässä tutkielmassa on tarkoitus tarkastella maamme oppivelvollisuuskoulujen valinnanmahdollisuuksia oppilaiden ja heidän vanhempiensa kannalta itsenäisyysaikamme. Miten nämä valinnat ovat vaikuttaneet kansamme kehitykseen on toisten tutkimusten asia.

1. Kansa- ja jatkokoulujen valinnanmahdollisuudet itsenäisyyden alusta Jatkosodan loppuun

Suomen saatua itsenäisyyden vuoden 1917 lopulla, oli maamme valtion johtoelimillä kädet täynnä töitä suurten yhteiskunnallisten muutosten vaatimien hallinto- ja lainkäyttöelinten luomiseksi. Näin ollen ei heti pystytty uudistamaan koululaitosta, vaikka oppivelvollisuuskoulua oli suunniteltu muutettavaksi jo autonomia-ajan loppuvuosina. (Komitean mietintö 1907) Näin ollen kouluissa oli itsenäisyyden alkuvuosina toimittava venäjänvallan aikaisilla säännöillä.

Sen jälkeen kun Suomen uusi eduskunta oli saanut säädetyksi perustuslait, oppivelvollisuuslain (15.4.1921) ja lain kansakoulutoimen järjestysmuodon perusteista (18.5.1923) voitiin koulutointa kehittää uuden tilanteen mukaisesti. Mutta edelleen kansakoulun keskeinen tavoite oli saada kaikille suomalaisille yhteinen sivistyspohja, jolloin valinnanmahdollisuudet eivät vielä saaneet juuri minkäänlaista sijaa. Ainoat valinnanmahdollisuudet olivat kansakoulun neljännellä ja sitä seuraavilla luokilla, mennäkö oppikouluun vai jatkaako kansakoulua ja jatkokurseja tai jatkokoulua, joka kaupungeissa alkoi yksivuotisena ja kehittyi kaksivuotiseksi 1920-luvun lopulta alkaen. (Mäntyoja 1951, itsenäisyyden alun koululait)

Alakansakoulun opetustyön avuksi saatiin valtakunnallinen mietintö nimeltään Suuntaviivat jo v. 1916, joka oli v. 1912 asetetun opetussuunnitelmakomitean ensimmäinen osamietintö. (Komiteamietintö 1916) Saman komitean lopullinen mietintö valmistui v. 1925 Mikael Soinisen kuoleman jälkeen, mutta komitea julkaisi pieteettisistä yläkansakoulun osuuden jotta-kuinkin puheenjohtajansa kirjoittamassa muodossa. (Komiteanmietintö 1925, alkupuhe). Yläkansakoulun osuudessa oli lueteltu ilman sanottavia vaihtoehtoja kaikki lain määräämät oppiaineet, niiden viikkotuntimäärät ja oppiennätykset. Ainoastaan kotiseutuopin eli entisen ympäristöopin kohdalla oli

Kuva 1. Oppivelvollisuuslain ensimmäiset pykälät kuvattuna Aaro Mäntyöjan toimittamasta koululakikokoelmasta.

L A K I

oppivelvollisuudesta.
(L 15. 4. 1921. AsK 101/21.)

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

I LUKU

Oppivelvollisuus yleensä.

1 §.

Suomen kansalaisten lapset ovat oppivelvolliset tämän lain mukaan, ja tulee oppivelvollisuus voimaan alempana säädetyssä järjestyksessä. Työväestien lasten oppivelvollisuudesta säädetään erikseen.
(L 22. 11. 1916. AsK 790/16.)

2 §.

Oppivelvollisuus tarkoittaa sen tieto- ja taitomäärän saavuttamista, joka kansakoulussa annetaan.

Opetusta on kansakoulussa annettava oppilaiden äidinkiellellä paitsi II §:n 3 momentissa mainitussa tapauksessa.

Äidinkiellellä tarkoitetaan tässä laissa sitä kieltä, suomea tai ruotsaa, jota lapsi joko yksinomaan tai paraiten osaa.

Missä määrin opetusta saadaan antaa muulla kielellä, säädetään asetuksella.

3 §.

Oppivelvollisuus alkaa syyslukukauden alusta siinä kalenterivuonna, jonka kuluessa lapsi täyttää seitsemän vuotta, ja päättyy kevätlukukauden loppuna siinä vuonna, jonka kuluessa hän täyttää viisitoista

suositeltu kullekin koululle tämän paikkakunnan ammattien mukaista painotusta, mutta oppilaille eikä heidän vanhemmilleen ei jäänyt minkäänlaista valinnan vapautta.

Oppilas saattoi valita lähikoulun asemesta toisen kansakoulun äidinkielen tai uskonnon mukaan, mutta muunlaisesta oppiaineiden tai oppimäärien valinnasta ei ollut kysymys. "Kaupunkikunnassa, kauppalassa ja taajaväkisessä yhdyskunnassa tulee olla riittävä määrä kansakouluihin liittyviä, pääasiallisesti käytännön elämään liittyviä, päiväkouluiksi jatkoloukkia," (Oppivelvollisuuslaki, 8§) Maalaiskouluissa oli oltava saman pykälän mukaan 100 tuntia käsittävä, kansakouluntarkastajan hyväksymä jatkokurssi, jos sellaiselle ilmoittautuu vähintään kahdeksan oppilasta. Oppilaiden valittavana oli siis kansakoulun käymisen jälkeen, jatkaako jatkokursseilla tai jatkoloukilla vai päättääkö koulunsa varsinaisen kansakoulun viimeiseen luokkaan.

V. 1922 ilmestyi jatko-opetuskomitean mietintö, joka sisälsi jonkin verran valinnan mahdollisuuksia. Komitea toteaa johdannossaan, etteivät edellisenä vuona säädetyt oppivelvol-

lisuuslaki eikä kansakoulun kustannuslaki sisällä yksityiskoh-
taisia määräyksiä jatko-opetuksesta joten vapaalle kehitykselle
oli sijaa. Komitea itse ehdotti, että jatkokoululla olisi ensim-
mäisenä vuonna pojille yleislinja ja tytöille yleislinja. Poikien
linjalla oli opastusta ammatinvalintaan ja käytännön töiden
harjoittelua yleisaineitten lisäksi. Tyttöjen yleislinjalla oli
paitsi yhteisiä yleisaineita kotitaloutta ja naisten käsitöitä.
Toisena vuotena oli jatkokouluissa valittavissa kolmen amma-
tillisen linjan välillä. Ne olivat 1. Kauppalinja, 2. Teollisuus-
linja ja 3. Maatalouslinja. Näiden kolmen linjan välillä oppi-
laat saivat valita oman linjansa jatkokoulun toisella luokalla.
Komitean mietintö 1922, 8-13)

Maalaiskansakoulun valtakunnallisessa opetussuunnitelmas-
sa käsiteltiin myös jatkokursseja. Mietintö totesi, että jo
Suuntaviivoissa oli suunniteltu maalaiskouluihin kolmenlaisia
jatkokursseja pidettäväksi vuorovuosin: "1. maa- ja koti-
taloudellisia, 2. yhteiskunnallisia ja 3. käsityökursseja. Näistä
kaikista kehittyi varsinkin kaupunkien jatkokouluissa muutamia
linjavalintoja, kun taas maaseudulla vallitsivat maatalousvoit-
toiset jatkokurssit. (Komitean mietintö 1925, 286-287) Esimer-
kiksi Lappeenrannan jatkoluokilla oli kaupungeille tyypilli-
seen tapaan tytöille tekstiilitöitä ja kotitaloutta sisältävä linja
ja pojille poikien käsitöitä sisältävä linja, mutta 1930-luvun
alussa tuli toisella jatkoluokalla valittavaksi myös kaupallinen
linja, josta tuli pian suosittu. Samanlaista kehitystä tapahtui
useimmissa kaupunkikunnissa.

Vaikka ns. apukouluja oli suurimmissa Suomen kaupungeissa
ollut jo autonomiakauden viimeisistä vuosista alkaen, tuli täl-
laisen opetuksen järjestäminen kaikille kaupungeille pakolli-
seksi vasta oppivelvollisuuslain 13 §:n määräämänä. Apu-
koulun käyminen saattoi kyllä olla valistuneiden vanhempien
oma valinta, mutta useimmissa tapauksissa lapsi siirrettiin
heikon käsityskyvyn vuoksi apuluokille joko opettajien tai
koululääkäriin suosituksesta. Tässä tutkimuksessa myös eri-

Kuva 2. Käsityönäyttelyt olivat kansakoulujen kevätjuhlissa vanhempien nähtävänä. Oppilaat saivat jossain määrin valita työkohteitaan ja he osallistuivat myös näyttelyn järjestämiseen.

työluokalle siirtymiset lasketaan valinnanmahdollisuudeksi.

Oppisisällön valintaa jäivät tavallisessa kansakoulussa ennen viime sotia edustamaan ainoastaan vapaaehtoiset kerhot ja koululaisten osallistuminen koulun ulkopuoliseen toimintaan, esimerkiksi kesäsiirtola- ja kasvitarhatoimintaan, joten vähäistä oli valinnanvapaus suomalaisissa oppivelvollisuuskouluissa itsenäisyyden kolmena ensimmäisenä vuosikymmenenä. Kuitenkin oli eroja opettajien opetusmenetelmissä ja opetuksen sisällössäkin, sillä periaatteessa kukin kansakoulu sai laatia omat opetussuunnitelmansa. Jokainen opettaja on voinut painottaa oman persoonansa mukaisia asioita ja käyttää omia metodejaan, kuten esimerkiksi suuren suosion yläkansakouluissa 1930-luvulla saanutta työkoulumenetelmää ja alakansakoulun

kokonaisopetusmenetelmää, joka jälkimmäinen oli kuitenkin sidottu Aukusti Salon laatimaan suunnitelmaan ja oppikirjoihin.

Maalaiskansakoulun jatko-opetuskomitean mietinnön alkupuheessa viitattiin v. 1925 ilmestyneen opetussuunnitelmakomitean jatko-opetusta koskeviin kohtiin ja todettiin: "Pääasiallisesti siinä esitettyjen suuntaviivojen mukaan järjestettynä on maaseudun kansakouluissa jatko-opetusta annettu aivan viime vuosiin saakka, osittain annetaan vieläkin." (Komitean mietintö 1954, 13)

Kuva 3. Kevätjuhlien ohjelman valmistelu toi vaihtelua koulujen arkityöhön, samoin kuin ohjelman esittäminen koulun juhlissa. Näihin puuhiin saivat oppilaat usein tehdä ehdotuksia.

Opintojen merkittävimmäksi valintamahdollisuudeksi voitiin laskea oppikouluun siirtyminen, jota yhä enenevässä määrin käytettiin sotien jälkeen. Ennen sotia kansakoulujen IV-VI-

luokilta oppikouluihin siirtyi noin 10 % oppilaista, myöhemmin yhä suuremmat määrät. Helsingissä oli oppilailla omassa koulussa suoritettavien valintojen lisäksi mahdollisuus pyrkiä vieraskielisiin kouluihin, Steiner-kouluihin taikka Juutalaiseen kouluun. Vieraskielisiä kouluja olivat Helsingin saksalainen koulu, Helsingin ranskalais-suomalainen koulu, myöhemmin lisäksi Suomalais-venäläinen koulu, Englantilainen koulu ja Helsingin kansainvälinen koulu.

2. Valinnanmahdollisuudet kansakouluissa ja jatkokouluissa Jatkosodan lopusta peruskoulujärjestelmän syntyvaiheisiin

Viime sotien jälkeen haluttiin muuttaa koulusäädöksiä paremmin ajan vaatimuksia vastaaviksi.

Oppivelvollisuuskoulun uudistamista varten oli jo 1936 asetettu komitea valmistamaan ehdotuksia erityisesti jatko-opetusta uudistamaan. (Komitean mietintö 1946a, alkupuhe). Sota keskeytti uudistustyön. V. 1945 komitea kokoontui käsittelemään aikaisempia keskeneräisiksi jääneitä ehdotuksiaan ja jätti 14.5.1945 ehdotuksensa kansakoululakien muutoksiksi valtioneuvostolle.

Valinnaisuuden lisäämiseksi komitea ehdotti uutta koulumuotoa, kunnallista kokeilukeskikoulua, joita sittemmin perustettiin muutamiin kuntiin. Komitea totesi, että oppilailla on tämän jälkeen laaja valintavalta päästä muihinkin kouluihin kuin oman piirinsä kansakouluun. (Em. mietintö 1946a, 23 §52) Komitea antoi myös jonkinlaisen lähtölaukauksen erityisopetuksen kehittämiseksi. "Poikkeuksellisten lasten opetuksen järjestämisen on tarpeen sekä näiden lasten oman edistymisen että ennen kaikkea normaalisten lasten vuoksi." (Em. mietintö, 15) Tosin tarkkailuluokkia oli ollut Helsingissä vuodesta 1938 lähtien, mutta muiden kaupunkien kouluihin niitä alkoi ilmestyä 1950-luvulla.

Lahdessa ja Kuopiossa perustettiin ensimmäiset kuulonhuolto-
luokat kansakouluihin syksyllä 1958 ja 1959 ja samaan aikaan
aloitettiin puhe- ja lukihäiriöiden korjaaminen näissä kaupun-
geissa. (ao. kaupunkien kansakoulujen vuosikertomukset) Sa-
malla ryhdyttiin perustamaan muunkinlaisia erityisluokkia.
Mainittakoon, että Kuopion kansakouluihin perustettiin ensim-
mäisenä Suomessa aivovauriolasten luokka syksyllä 1964,
jonka luokan nimi muutettiin myöhemmin cp-luokaksi. Helsinki
ja eräät muut maamme kaupungit seurasivat pian perässä. Siirto
apuluokille tai tarkkailuluokille, joita kaikkia alkoi esiintyä
1950-luvun lopulta alkaen kaupungeissa, tapahtui usein vastoin
vanhempien tahtoa. Sen sijaan puheopetus ja lukemis- sekä
kirjoittamishäiriöiden korjaus otettiin yleensä mielellään vas-
taan, koska niitä ei katsottu lapsille häpeälliseksi. Kaikki
tällainen opetus on laskettava valinnanmahdollisuuksien pii-
riin.

Kesäkuussa 1945 valtioneuvosto asetti kansakoulun opetus-
suunnitelmakomitean suunnittelemaan opetuksen sisältöjen
muuttamista kansakouluissa ja jatkokouluissa sekä jatko-
kursseilla. Komitealla oli selvästi haluja lisätä oppilaiden
valinnan mahdollisuuksia, kun se perusteli tuntijakoehdotuk-
sessaan asiaa tähän tapaan: "Tuntijaot eivät myöskään saa olla
kaikille oppilaille täysin samanlaisia. On toivottavaa, että ylim-
pien luokkien oppilailla olisi opettajavoimien mukaan mahdol-
lisuus opiskella jotakin valinnaista ainetta. 7-luokkaisen kou-
lun tuntijaossa on otettu huomioon yläluokkien tyttöjen käytän-
nöllinen kotitalouden opetus; niin ikään on osoitettu, mistä olisi
otettava aikaa kieliopintoihin niille oppilaille, joilla on taipu-
musta ja halua vieraan kielen alkuopetukseen." (Komitean
mietintö 1946b, 9) Näin siis suunniteltiin 1940-luvulla, mutta
kesti vielä monta vuotta, ennen kuin vieras kieli saatiin kansa-
koulujen opetukseen. Ensimmäisenä se otettiin Lahden kansa-
kouluihin v. 1962 ja seuraavana vuonna Kuopion ja Helsingin
kouluihin ja sitten muihin maamme edistyskellisiin kuntiin. Kuva

Kansakoululaki

2. Kansakoululaki

1. 9. 1957/247

Laki

Asetettiin lakisä ja rotolain

1 §

Kansakoulussa annetaan kansallille tarpeellinen peruskoulutus. Kansakoulun tulee kasvattaa oppilansa elinvoimaiseen ja hyvin oppaan taitoihin sekä sitomaa tarpeellisia tietoja ja taitoja. Lisäksi kansakoulu kehittää sen ikäisiä ja aineita koulunkäynteistä koulun suoritus- ja elinvoimaisuuksia.

2 §

Tärkeimmät koulun tehtävät on pyrittävä lähenteen yhteistyönä ja yhteistyönä koulun kanssa.

3 §

Kansakoulu jakautuu varsinaiseen kansakouluun ja kansalaiskouluun.

4 §

Varsinainen kansakoulu on koulutuslaitos ja kansalaiskoulu kaksivuotinen. Kansalaiskoulu voi kuitenkin, milloin olosuhteet niin vaativat, olla yksivuotinen, jolloin varsinainen kansakoulu on seitsenvuotinen. Koulun voi perustaa kansakoulun yhdeksännen luokan lisäksi kansalaiskouluun asti ulottuvaan vuosiin.

5 §

Kansakoulu voi sen osana sisältää keskeisiä, jonka tulee oppilaitaan saavuttaa kokon koulunsa ja jonka perustamishoidosta vastaa valtio.

6 §

Kansakoulu voi myös sisältää apukoulu, josta otetaan oppilaita ja muita opettajia koulun koulun.

7 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

8 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

9 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

10 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

11 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

12 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

13 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

14 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

15 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

16 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

17 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

18 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

19 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

20 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

21 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

22 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

23 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

24 §

Kansakoulun on muutettava 27. 7. 1962/144.

Kansakoululaki

1. 2

Milloin yhteisöperusteisessa varsinaisessa kansakoulussa on riittävästi oppilaita ja riittävästi opettajia, on koulun olosuhteet tarkastettavana opettaa heitä kaikilla yhteisillä, on koulun työssä kuitenkin keskeisnäkökohtaisuuksilla työssä, jolla seitoitukymmenen, käytetään kahden aineita koulun opettamiseen ja satavuotikymmentävii muiden koulun opettamiseen. Koulutyö aloitetaan tällöin elokuussa ja päätetään keuhussa, sen mukaan koulun taita asetuksesta säädetään.

Kun erityiset olosuhteet niin vaativat, koulun olosuhteet voi olla, että kansalaiskouluissa yksivuotiseen kansalaiskoulu korvataan koululla, jonka koulun tulee käyttää vähintään kahdeksan oppilaita.

Erityistä syytä voidaan saman pykälän edellä olevassa sääntöissä poiketa, sen mukaan kuin siitä asetuksesta säädetään.

Oppilaille voidaan keskin aikana järjestää muutamien tunteiden ja perustarhoidon harjoittelua ja opetusta sekä siihen liittyviä tehtäviä, joihin kuin keskeisillä, uinnin opetusta ja muita erityisluokkia.

(2 momentti on muutettu 13. 6. 1962/275.)
Ka. KkA 2-8, 19-20 ja 26 §, kansalaiskoulu korvataan koululla ja KkA 201, keskeisillä ja muuta keskeisillä 31 ja 31 § sekä KkA 78-87, 96-97 § ja VNP 114.

3 §

Varsinaisessa kansakoulussa opetetaan uskontoa, ylipäätös oppia, aineita, kirjallisuutta, laskentaa ja mittausoppia, historiaa, maantietoa, luonnontietoa, kansalaisuutta, puustausta, kasvatusta, elämäntaita ja urheilua ynnä muuta. Tämän laike voidaan opettaa koulun vapaaehtoisia aineita enintään neljä tuntia viikossa.

(Muutettu 13. 6. 1962/275.)
Ka. 6 a ja 7 § sekä KkA 10-13 ja 17-21 §.

4 §

Kansalaiskoulun opetussuunnitelmaan tulee kuulua sovellettuun chinkimielämään keskeisesti liittyviä oppilaita ja koulun olosuhteita harjoittelua sekä uskontoa ja uskontojen historiaa, ylipäätös oppia, aineita ja kirjallisuutta, kansalaisuutta ynnä koulun olosuhteita ja laskentaa. Näiden pääaineiden lisäksi voidaan tarpeen mukaan opettaa muutamia muita oppilaita vähintään neljä tuntia viikossa.

5 §

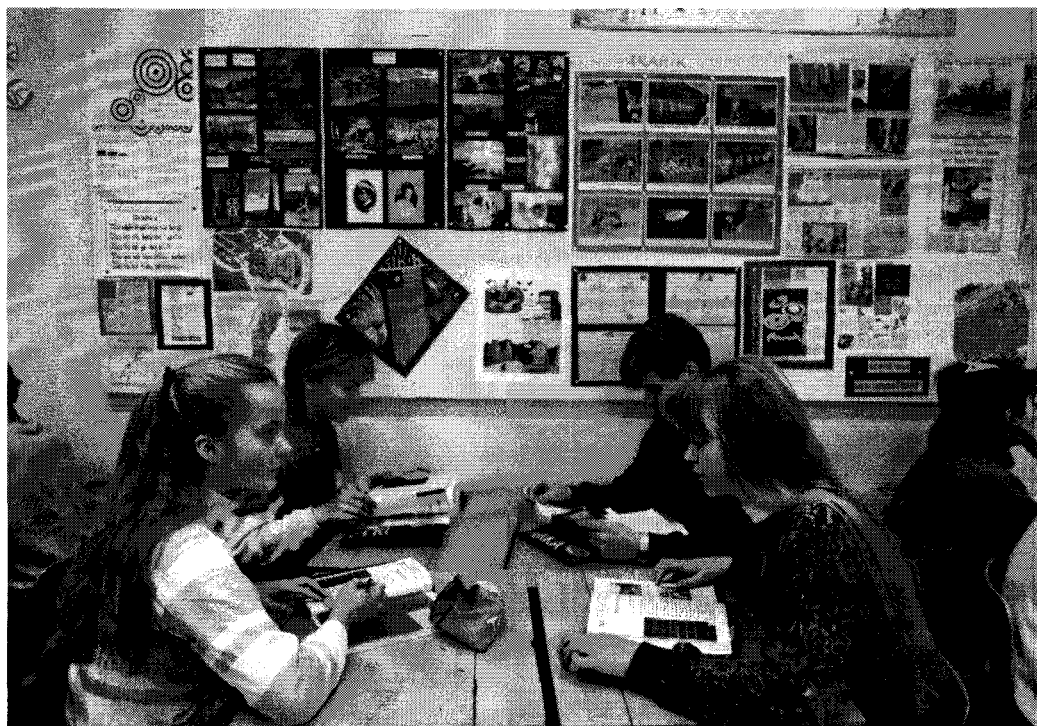
4. Ensimmäinen merkittävämpi koulu-uudistus sotiemme jälkeen oli kansakoululain säätäminen v. 1957. Laki antoi lisää valinnanmahdollisuuksia.

Vuonna 1952 ilmestyneessä (em. komitean) varsinaisessa kansakoulun opetussuunnitelmaehdotuksessa jatkettiin valinnaisuuden lisäämistä. Mietinnön luvussa "Ehdotuksia kansakoulun opetustyön järjestämiseksi" sanotaan näin: "Tämän lisäksi voidaan varsinaisen kansakoulun kolmella ylimmällä vuosiluokalla opettaa jotakin oppilaalle vapaaehtoista ainetta enintään kolme tuntia viikossa." (Komitean mietintö 1952, 64) Näin oli pantu alulle vapaaehtoisten oppiaineiden ottaminen kansakoulun opetussuunnitelmaan, joka oli mahdollista syksyl-

lä 1958 muutetun kansakoululain mukaan. Kesti muutamia vuosia, ennen kuin tätä mahdollisuutta alettiin käyttää. Lähinnä tuli kysymykseen oppilaalle vieras kieli, koska vieraita kieliä ei kansakoulussa ollut opetettu ja Suomessakin alettiin vaatia niiden opettamista.

Tämän kirjoittaja kysyi keväällä 1963 Kuopion kansakoulunopettajilta, mitä vierasta kieltä haluttaisiin mainitussa kaupungissa kokeilla. Opettajien antamien vastausten perusteella, vieraaksi kieleksi englannin halusi 70% vastaajista, ruotsin 28 % ja kaksi hajaaääntä annettiin esperanton ja saksan puolesta.

Kuva 5. Ryhmätyötä harrastettiin jonkin verran eräissä maamme kansakouluissa. Muodostettaessa opetusryhmiä, saattoi opettaja antaa lasten valita kaverinsa ao. ryhmiin. Ryhmätyötehtäviinkin saattoi sisältyä valintoja.

Sittemmin Kuopion kesäyliopistossa järjestettiin kansakoulunopettajille englannin alkeiden opettamisen kurssi, jonka suoritti kolmen kesän aikana noin 40% kaupungin yläkansakoulunopettajista. Vastaavanlainen kehitys tapahtui monissa kaupungeissa, joka osoitti, että vieraan kielen opetukselle kansakouluissa oli ns. sosiaalinen tilaus.

Mahdollisuus opintolinjan valintaan katsottiin välttämättömäksi jatko-opetuksen uusissa suunnitelmissa v. 1954, kun Maalaiskansakoulun jatko-opetuskomitean mietintö julkaistiin (ao. mietintö ss. 35-37 ja s. 46-49). Tämän komitean mielestä "jatko-opetuksen tulee olla voittopuolisesti käytännöllis-ammattillista." — Suurimpiin jatkokouluihin voidaan järjestää useitakin linjoja. (s. 46) Komitean ehdottamat linjat olivat 1. Maatalouslinja (pojille ja tytöille), 2. Teknillinen linja (pojille), 3. Kotitalouslinja (tytöille), 4. Käsityölinja (tytöille) ja 5. Liikelinja (pojille ja tytöille) (ss. 47-49). Maatalouslinja jäi luonnollisesti maalaiskuntien jatkokoulujen linjaksi, mutta kaikki muut em. linjat saavuttivat laajan suosion maamme kaupunkien jatkokouluissa.

Heinäkuussa 1957 säädettiin uusi kansakoululaki (247/57), jonka 6a §:ssä todettiin "Varsinaisessa kansakoulussa voidaan sen lisäksi mitä 5 §:ssä on säädetty, opettaa toista kotimaista kieltä tai vierasta enintään neljä tuntia viikossa sekä kansalaiskoulussa sen lisäksi mitä 6§:ssä on säädetty, toista kotimaista ja myös vierasta kieltä tai kahta vierasta kieltä." Näin oli oppivelvollisuuskouluihin avattu monipuoliset mahdollisuudet valita oppilaille vieraita kieliä, joita oppikoulussa oli opetettu niiden perustamisesta asti. Eo. lainauksesta joku kävi ilmi, että jatkokoulu oli tämän lain seurauksena muuttunut kansalaiskouluksi, joka tarkemmin oli määritelty 2 §:ssä Samassa pykälässä säädettiin kansakoulun yhteydessä toimivat kokeilukeskikoulut kunnallisiksi (vakinaisiksi) keskikouluiksi. Niissä oli oppikoulun kieli- ym. valinnat. Mainittakoon vielä valinnaisuutta käsittelevä § 7: "Kansakoulussa annetaan uskon-

nonopetusta sen uskontokunnan tunnustuksen mukaan, johon oppilaiden enemmistö kuuluu.” Lisäksi muihin uskontokuntiin kuuluville taattiin oman uskonnon opetusta tai uskontojen historian ja siveysopin opetusta, jos tietty määrä oppilaita löytyi. Pykälässä 18 oli ehdot, milloin vähemmistön kielinen kansakoulu oli kuntaan perustettava ja lopuksi maininta: “Kunnan velvollisuudesta järjestää lapinkielisille lapsille opetusta heidän äidinkiellellään, säädetään asetuksella.”

Sodan jälkeen yhä useammat kansakoulun oppilaat siirtyivät oppikouluihin. Yksityisiä oppikouluja perustettiin 1950-luvulta alkaen suuria määriä. Kun ennen sotia kansakouluista siirtyi oppikouluun noin kymmenesosa oppilaista, kasvoi tämä määrä joka vuosi valtavasti niin että vähän ennen peruskoulujärjestelmää prosenttimäärä oli monissa kaupungeissa 70-80 %, joten kansakoulun ylimmille luokille ja kansalaiskouluun jäi vain murto-osa koululaisista. Tämä voimakas siirtyminen oppikouluihin ja oppikoulun opetusohjelman pysyminen lähes ennallaan aiheutti osaltaan päätöksen uuteen koulujärjestelmään siirtymisestä.

Oppilailla oli uuden kansakoululain mukaan oikeus liittyä oppilaskerhoihin tai nuorten kerhoihin ja oikeus siirtyä erityisopetukseen mahdollisuuksien mukaan. Kesävirikistyksen valintamahdollisuudet säilyivät entisenlaisina, joten tällaisia valinnanmahdollisuuksia oli oppivelvollisuuskouluissa uuden lain aikana, siis lukuvuoden 1958-59 alusta alkaen.

Kansalaiskoulujen valinnanmahdollisuudet laajenivat hyvää vauhtia monissa kunnissa. Kaksivuotiseen jatkokouluun ehdotetut linjat jatkuivat kansalaiskouluissa ja niitä lisättiin niiden kuntien kansalaiskouluissa, joilla oli lisäämiseen mahdollisuuksia. Syntyi huomattava rakennusboomi, kun monet kunnat kilpailivat uusien ajanmukaisten kansalaiskoulurakennusten aikaansaamiseksi. Niihin rakennettiin modernit ja tilavat käytännön opetustilat. Samoin uusiin kansalaiskouluihin saatiin ammattikouluista oppia. Otettiin käyttöön uudenaikaiset

teknisen työn opetustilat, erikseen puutöille, metallitöille ja uutuutena kone- ja sähköopille. Myös tyttöjen tekstiilityön tilat ja kotitaloustilat saivat ajanmukaisen välineistön, koneet, varastot jne. Monet kansalaiskoulut voivat kilpailla ammatillisten koulujen kanssa. Uusien kansalaiskoulujen käytännöllisten aineiden opetustilat olivat suorastaan onnistumisen ehto tulevan peruskoulun yläasteen opetustyötä varten. Niiden avulla lisättiin oppilaille valinnanmahdollisuuksia.

3. Valintojen mahdollisuudet peruskoulukoulujärjestelmän alkaessa 1970-luvulla

Koulunuudistusta 1960-luvulla käsiteltäessä puhuttiin ensin yhtenäiskoulusta. Tätä termiä oli käyttänyt jo Mikael Soininen 1900-luvun alussa. Mutta kun uudistuksen vastustajat uskoivat, että yhtenäiskoulu tulisi olemaan oppilaiden tasapääistämistä, muutettiin tulevan koulujärjestelmän nimeksi peruskoulu. Sitä esiteltäessä tarjottiin myös mahtava valittavien oppiaineiden ja kurssien kokoelma, jonka maksamiseen valtio oli sitoutunut. Mainonnan seurauksena valtaosa kansakoulunopettajista, osa oppikoulun opettajista, enemmistö kansakoulujen tarkastajista ja monet poliitikoista asettuivat uudistuksen kannalle ja niin kaiken tämän seurauksena eduskunta teki periaatepäätöksen peruskoulujärjestelmään siirtymisestä.

Oppilaiden ja heidän vanhempiensa valinnanmahdollisuuksien kannalta uusi peruskoulu teki suorastaan vallankumouksen aikaisempiin valintamahdollisuuksiin verrattuna. Ennen lakia koulujärjestelmän perusteista työskenteli L. Arvi P. Poijärven johdolla peruskoulun sisältöä suunnitellut komitea. (Komitean mietintö 1966) Tämä komitea ehdotti valinnaisuutta erityisesti yläasteen opetukseen, mutta suositti kielivalintoja, tukiopetusta ja menetelmällistä eriyttämistä myös ala-asteelle. Yläasteelle komitea esitti kolmenlaisia tasoryhmiä tietyissä oppiaineissa. (Em. mietintö 70-77)

Ajatuksia lähete keskusteluun valinnaisuuden reunaehdoista....

- *määritellään oppiaineet, joissa soveltuvuuskokeita voi käyttää, erikseen ala- ja yläasteen osalta*
- *määritellään kaupunkikohtaisesti, koulujen esitysten pohjalta voimakkaasti painottuvien (= soveltuvuuskoeita käyttävien) koulujen verkot sekä po. koulutuksen enimmäisvolyymit*
- *huolehditaan oikeudenmukaisesti em. palvelujen saavutettavuudesta (mm. koulumatkaetu)*
- *määritellään soveltuvuuskoe kouluja lukuunottamatta kouluille yhteiset valintakriteerit*
- *tilankäyttösuunnitelmassa lähtökohtana oman alueen oppilas pohja, soveltuvuuskoe kouluissa lisäksi em. koulutuksen enimmäisvolyymit*

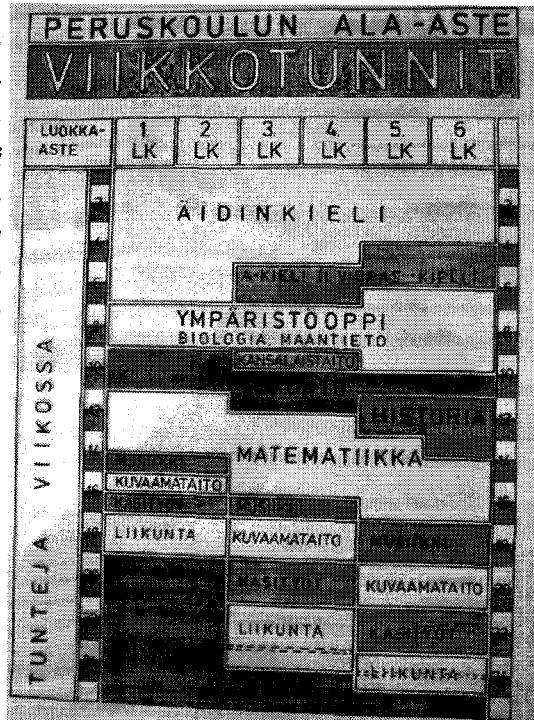
Kuva 6. Helsingin opetuslautakunnan käsitellessä erilaisia valinnanmahdollisuuksia kaupungin kouluihin käytiin perusteellisia pohdintoja oppilasvalintojen reunaehdoista.

Lakiin koulujärjestelmän perusteista tuli mainitusta asiasta mm. seuraavat säädökset. 5§:n kolmas momentti: "Peruskoulun ala-asteella kaikkien oppilaiden opetus on pääasiassa samansisältöistä. Yläasteella opetetaan kaikille oppilaille yhteisiä oppiaineita, joiden oppimäärät voivat olla erilaajuisia, sekä valinnaisia aineita."

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitea, jota johti Urho Somerkivi, sai ensimmäisen osamietintönsä valmiiksi 31.3.1970. (Komitean mietintö 1970) Komitealla oli tiedossaan koulujärjestelmälain ja peruskouluasetuksen opetussuunnitelmia koskevat säädökset. Valinnaisuudessa sen ehdotukset seurasi em. Poijärven komitean suuntaviivoja. Komitea perusteli monipuolisesti oppilaiden erilaisuutta jo ala-asteella, mutta ehdotti kurssivalintoja ja valinnaisaineita vain yläasteelle.

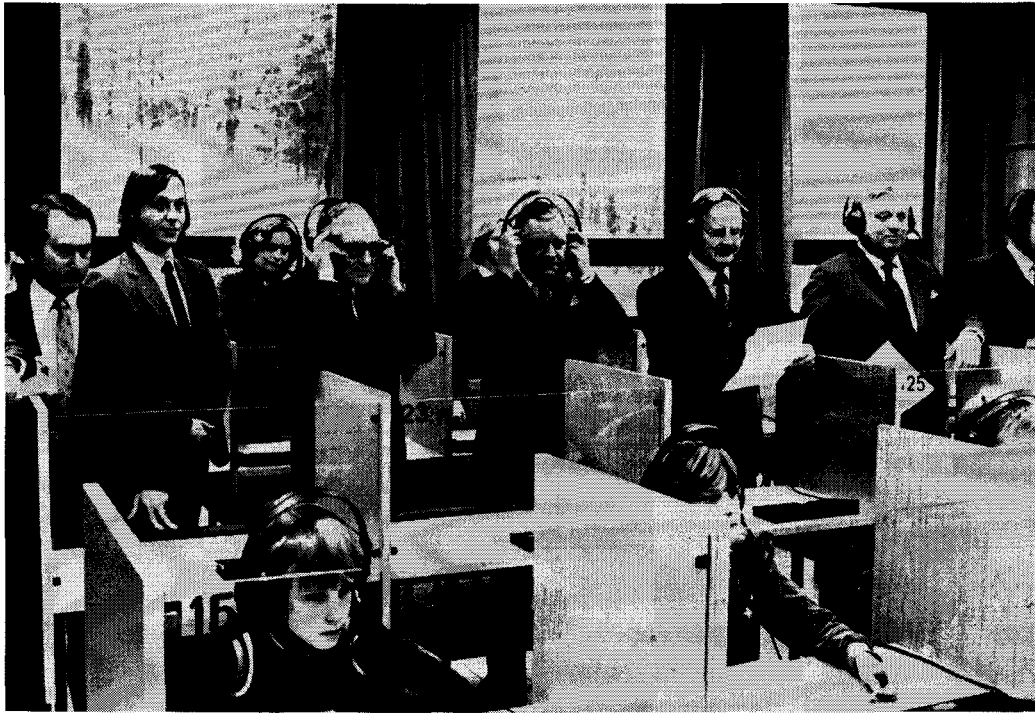
Ala-asteella tämäkin komitea tyytyi tukiopetuksen ja menetelmällisen eriyttämisen sekä erityisopetuksen keinoihin, joilla voitaisiin yksilöllistää oppilaiden opiskelua. (Komitean mietintö 1970, 139-157)

Kuva 7. Peruskoulun ala-asteen viikkotuntijaon voi esittää myös värikkäinä suorakaiteina, joiden väri ja suuruus ilmoitti oppiaineen viikkotuntimäärän ao. luokka-asteilla.

Ala-asteen kolmannelta vuosiluokalta alkoivat kuitenkin kieli-valinnat. Monissa kaupunkikunnissa pyrittiin tarjoamaan toisen kotimaisen kielen ohella englantia, ranskaa, saksaa ja venäjää. Esimerkiksi Helsingissä yritettiin aluksi tarjota lähes kaikilla peruskoulun ala-asteilla kaikkia näitä kieliä. Mutta pian huomattiin, että tällä tavalla toimien ei saada syntymään riittävän suuria opetusryhmiä, joten kokeilun jälkeen etsittiin kustakin suurpiiristä ne koulut, joissa tiettyjen kielten säilymis-mahdollisuudet olivat olemassa. Näin syntyi oheisen kuvan mukainen kielten valintakartta. Oppilailla oli mahdollisuus siirtyä tarvit-

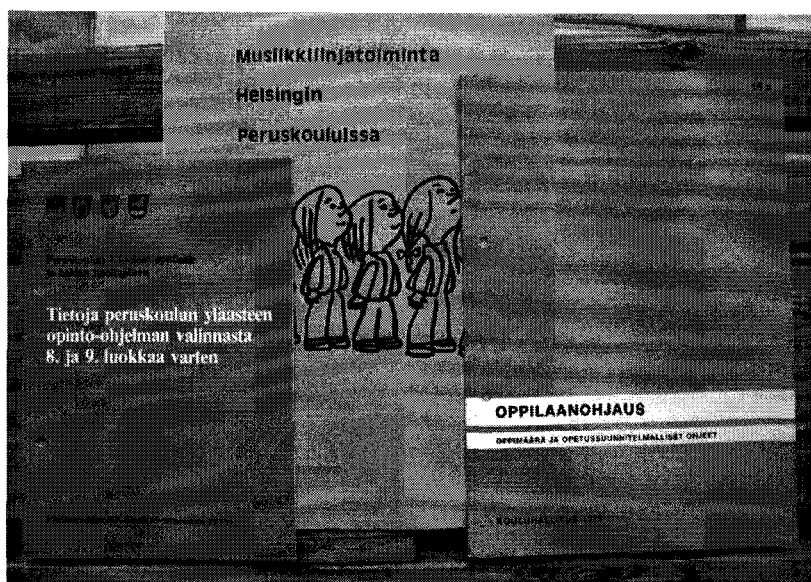
taessa omasta koulupiiristään toiseen vieraan kielen valinnan vuoksi. Tällä tavalla toimien Helsingissä pystyttiin tarjoamaan kaikkia peruskoulun vieraita kieliä jokaisessa suurpiirissä, mutta maaseudulla kielivalikoima supistui monesti englantiin ja ruotsinkielisellä alueella suomeen tai englantiin. Samaan aikaan rakennettiin peruskouluihin ja lukioihin kieli-laboratorioita, joissa nimenomaan kuullun ymmärtämistä voitiin harjoitella tehokkaasti.

Kuva 8, Kielistudiot antoivat aikaisempaa paremmat mahdollisuudet valittavien vieraiden kielten oppimiseen. Kuvassa on valtion kouluviranomaisia tutustumassa yhteen Helsingin kielistudioista.

Useimmilla kouluilla oli oppilaskerhoja, mutta niihin eivät osallistuneet kaikki oppilaat. Kun valinnanmahdollisuudeksi

lasketaan uskonto ja erityisopetus, oli tällaista oppilaiden opintojen eriyttämistä maan kaikissa kouluissa. Mutta nämä siirrot eivät olleet yleensä oppilaiden vapaaehtoista valintaa, vaan aikaisempia vanhempien valintoja (uskonto) tai opettajien taikka muitten viranomaisten ehdottamia siirtoja. Osallistuminen koulun ulkopuolisiin toimintoihin, kuten kesäsiirtoloihin, koulukasvitarhoihin tai seurakunnan taikka urheiluseurojen nuorisotoimintaan oli vapaaehtoista valintaa, mutta niiden käsitteily ei kuulu tämän artikkelin piiriin.

Kuva 9. Kun valintojen määrät peruskoulun eri asteilla olivat suuria, piti oppilaita ja heidän vanhempiaan varten laatia oppaita, joiden avulla valinnat pystyttiin tekemään.

Oheisesta peruskoulun yläasteen viikkotuntijaosta (kuva 10) nähdään, mitkä oppiaineet olivat yhteisiä kaikille ja mitkä jokaisessa koulussa tarjottavia valinnaisaineita. Muut oppiaineet olivat kouluille ja oppilaille valinnaisia aineita tai erityiskursseja. Ao. mietinnön mukaan peruskoulun valin-

STUDY-PROGRAMME OF THE UPPER STAGE
OF THE COMPREHENSIVE SCHOOL

A COMMON SUBJECTS

SUBJECT	7th	8th	9th
RELIGION	1	3	1
FINNISH / SWEDISH	3	3	3
1st FOREIGN LANGUAGE	3	3	2
2nd FOREIGN LANGUAGE	3	2	2
HISTORY AND SOCIAL SCIENCE	3	1	4
CIVICS	3	1	3
MATHS	3	2	3
PHYSICS	2	2	2
NATURAL HISTORY / GEOGRAPHY	2	2	2
PHYSICAL TRAINING	1	1	1*
MUSIC	1	2	1
DRAWING	3	3	-
TECHNICAL WORK / TEXTILE WORK	3	3	-
HOUSEHOLD ECONOMY	3	3	-
COMMERCIAL SUBJECTS	1	1	-
TOTAL OF COMMON SUBJECTS	30	26	26

B ELIGIBLE SUBJECTS

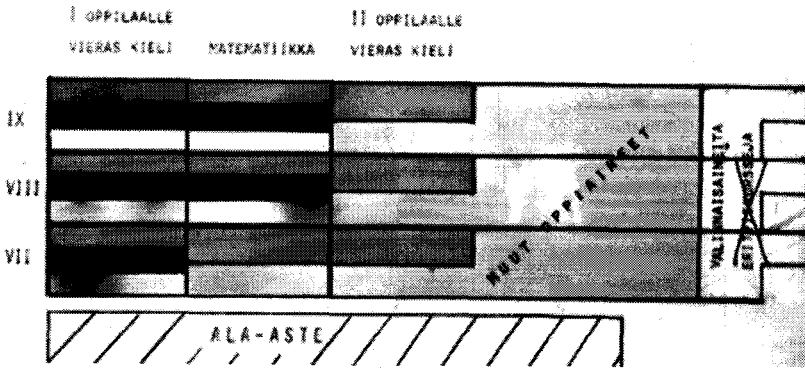
	7th	8th	9th
TECHNICAL WORK	-	2 or 4	2 or 4
TEXTILE WORK	-	2 or 4	2 or 4
HOUSEHOLD ECONOMY	-	2	2
COMMERCIAL SUBJECTS	-	2	2
TYPING	-	2	2
AGRICULTURE, FORESTRY AND GARDENING	-	2	2
3rd FOREIGN LANGUAGE	-	2	2
TOTAL OF WEEKLY LESSONS	30	30	30

C INTERCHANGEABLE

Kuva 10. Yläasteella valintojen määrä oli ala-astetta suurempi. Kuvassa ulkomaalaisille vierailijoille tarkoitettu oppiaineiden esittely.

naisaineista oli jokaisessa koulussa tarjottava seuraavia aineita: musiikki, kuvaamataito, kotitalous, tekstiilityö, puutyö, metallityö sekä kone- ja sähköoppi. Helsingin kouluissa tarjottiin ala-asteella aloitettujen kahden oppilaille vieraan kielen lisäksi kolmatta vierasta kieltä, jolloin myös harvinaisemmat kielet, kuten ranska, saksa ja venäjä saivat jonkin verran lukijoita. Toinen ryhmä valinnaisaineita oli opetuksen järjestäjälle vapaaehtoista. Tällaisia paikkakuntaakohtaisia valinnaisaineita olivat: kauppaoppi, konekirjoitus, maatalous ja kirjanpito. Kolmantena valinnaisaineryhmänä mainittiin ns. erityiskurssit, joita saattoi olla jos jonkinlaisia tähtitieteestä kiinankieleen. (Komitean mietintö 1970a, 143) Valinnaisainetarjonta oli suorastaan satumaista, kun verrataan

tilannetta aikaisempiin oppivelvollisuuskoulun "tarjottimiin".
Mutta tätä valtiolle kallista iloa ei kestänyt kauan.

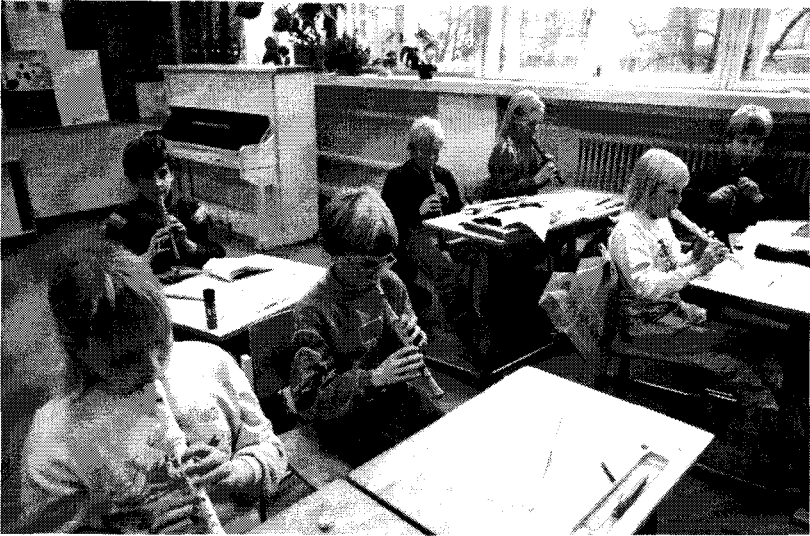
Kuva 11. Yo. yläasteen taulukko osoittaa, mitä tasokursseja oppilaat voivat milläkin luokka-asteella valita. Kolmesta vaihtoehdosta ylin oli laaja, keskimäinen keski- ja alimmainen yleiskurssi, muissa oli laajempi ja suppeampi kurssi.

Yläasteen tasokurssit toteutuivat peruskoulun alkuvuosina kaikissa maamme peruskouluissa. Vieraassa kielessä tasokursseja oli kolme kaikilla kolmella yläasteen luokalla. Matematiikassa, fysiikassa ja kemiassa oppilaat saivat valita seitsemännellä luokalla kahden tasokurssin välillä ja seuraavilla luokilla yhden kolmesta tasokurssista. Oppilaan toisen vieraan kielen opetuksessa oli valittavana kaksi tasokurssia. Tasokurssit olivat hyvin suosittuja sekä oppilaiden että opettajien keskuudessa. Opetusryhmät olivat homogeenisempia ja oppimistulokset parempia kuin heterogeenisissä, suurissa opetusryhmissä.

4. Oppiaineksen valinnaisuus Suomen peruskouluissa 1980-luvun alkupuolella

Kun maamme väestörikkaimmat kunnat siirtyivät viimeisinä peruskoulujärjestelmään lukuvuosina 1977-80, alkoivat valtion-

osuudet opetuslalla kasvaa voimakkaasti. Tällöin valtio alkoi tinkiä valinnanmahdollisuuksista. Uuden koulujärjestelmän alkaessa kouluhallitus oli antanut lääninhallituksille ja kunnille tiukat ohjeet valtakunnallisen POPS-70:n seuraamisesta. Tuskin koskaan on maamme kouluissa ollut näin tiukka valvonta. Peruskoulun opetussuunnitelma saneli tarkasti, mitä missäkin aineessa tuli opettaa milläkin asteella. Kouluhallituksesta olisi voitu soittaa koululle ja kysyä, mitä te olette opettaneet viime viikkoina kolmannen luokan matematiikassa taikka historiassa ja mikäli oli poikettu POPS-70n ohjeista, antaa huomautus poikkeamisesta.

Kuva 12. Painotettua opetusta alettiin antaa erityisesti musiikissa sellaisissa kunnissa, jotka olivat perustaneet musiikkiluokkia. Pääkaupungin peruskoulujen ala-asteilla oli myös muutamia liikunta- ja kuvaamataitopainotteisia luokkia.

Valtion valvonnan tiukkuudesta antaa hyvän kuvan Helsingin yritys hyväksyttää kouluohjessääntönsä painotettua opetusta

ala-asteen musiikissa, liikunnassa ja kuvaamataidossa. Kaupungin ohjesääntöä valmistelevat elimet hyväksyivät em. painotetun opetuksen muutamissa kouluissaan ja merkitsivät sen kouluohjesääntöönsä. Ohjesääntö meni Uudenmaan lääninhallituksen kouluosaston kautta kouluhallituksen hyväksyttäväksi ja palasi hylättynä useita kertoja, kun Helsinki uudisti ehdotuksensa. Kesti neljä vuotta, ennen kuin asia hyväksyttiin, kun uudet tuulet alkoivat puhaltaa eduskunnassa. Näin lääninhallituksen kouluosasto ja kouluhallitus, joiden perustehtäviin olisi kuulunut edistää koulutointa toimivat monen vuoden ajan jarruna valinnanmahdollisuuksille ja samalla oppilaiden kehittämiselle lahjojensa kasvattamisessa.

Ainoastaan kokeilukouluissa, joita oli suhteellisen vähän ja joiden kokeilua kouluhallitus ohjasi, saatiin poiketa normealeista säännöksistä. Vain kielivalinnat antoivat oppilaille ja heidän vanhemmilleen valinnanmahdollisuuksia. Useiden kielten tarjoaminen oli mahdollista vain suurissa kaupungeissa, sillä pienemmissä kunnissa ei ollut riittävästi oppilaita valitsemaan muita kieliä kuin englantia ensimmäisenä vieraana kieleenä. Ainoastaan ruotsin- ja saamenkielissä kouluissa oli vapaaehtoinen aine. Pelastaakseen kolmannelta luokalta alkavan ruotsinkielen valinnan suomenkielissä kouluissa koululakeja kehitettiin niin, että viidenneltä luokalta alkaen voitiin valita tällöin myös englanti.

Yläasteelta poistettiin vuosina 1981-1983 tasoryhmävalinnat ja erityiskurssit ja vähennettiin valinnaisaineiden määrää, joten valikoima supistui voimakkaasti. Valinnaisuuden kannalta mentiin siis taaksepäin. Kun varsinkin pojista monet valitsivat suppeat kurssit, jotka eivät oikeuttaneet lukioon, alkoi lukiossa näkyä poikien vähenemistä.

Peruskoululainsäädännön muutosprosessi alkoi Koululainsäädännön valmistelutyöryhmän ehdotuksilla. (Komitean mietintö 1981) Kun peruskoulujärjestelmän alkuvuodet oli toimittu kahden lain ja niiden asetusten avulla, nimittäin vanhan

kansakoululain ja uuden koulujärjestelmälain määrittelemänä, oltiin 1980-luvun alussa valmiit säätämään uusi peruskoululaki ja nippu muitakin ajan vaatimia koululakeja. Samalla uusittiin peruskouluasetus ja uudet säädökset astuivat voimaan syksyllä 1985. Työryhmä, joka oli saanut ohjeita valtioneuvostolta, esitti peruskoululain 26 §:n perusteluiksi seuraavaa: "Ala-astetta koskevat määräykset säilyvät tämän mukaan nykyisellään. Yläasteella sitä vastoin on tarkoitus luopua matematiikan ja pakollisten oppilaille vieraiden kielten opetuksessa käytystä erilaajuisiin oppimääriin perustuvasta organisatorisesta eriyttämisestä sekä siirtyä perusopetusryhmän sisäiseen eriyttämiseen." (Komitean mietintö 1981, 24)

Uudistetun peruskouluasetuksen 35 §:ään tulivat em. työryhmän ehdottamat säädökset ja valinnaisuuden osalta ne olivat seuraavanlaisia: "Yhteisten aineiden lisäksi kahdeksannella ja yhdeksännellä vuosiluokalla tarjotaan valinnaisia aineita. Valinnaisaineina opetussuunnitelmaan tulee kuulua vierasta kieltä, teknistä työtä, tekstiilityötä, kotitaloutta, maa- ja metsätaloutta sekä puutarhanhoitoa, kaupallisia aineita, tietotekniikkaa, musiikkia, kuvaamataitoa ja konekirjoitusta. Lisäksi koulussa, jossa on saamelaisten kotiseutualueella asuvia oppilaita, tulee valinnaisaineena olla saamen kieli. Peruskoulun yläasteella valinnaisena aineena tarjottavia vieraita kieliä ovat ranska, saksa ja venäjä. Milloin koulun kahdeksannen vuosiluokan perusopetusryhmien määrä on enintään neljä, valinnaisaineena on kaksi mainituista kielistä sekä milloin se on vähintään viisi, kaikki mainitut kielet. Milloin yläasteen opetussuunnitelmaan kuuluu yhteisenä aineena muu vieras kieli kuin englannin kieli, opetussuunnitelmaan tulee lisäksi kuulua englannin kieli. Jos koulun sijainti, toimintaolosuhteet ja oppilasmäärä sekä jatko-opintomahdollisuudet sen sallivat, peruskoulun yläasteen opetussuunnitelmaan voi kouluhallituksen luvalla valinnaisaineena kuulua latinan kieli. Latinan kieltä opetetaan tällöin kaikilla vuosiluokilla." Suomessa oli siihen ai-

kaan kymmenkunta klassillista lukiota, joista puolet sijaitsi pääkaupungissa.

Osallistuminen oppilaskerhoihin, koulun ulkopuolisiin toimintoihin ja siirtyminen omasta koulusta toisen koulun painotetuille luokille, erityisluokille taikka erikoiskouluihin, kuten vieraskielisiin kouluihin, Steiner-kouluihin tai Juutalaiseen kouluun lisäsi nimenomaan pääkaupungin oppilaiden mahdollisuuksia valita tavanomaisesta poikkeavia opiskeluisältöjä, mutta tällaiset mahdollisuudet olivat niukkoja muualla Suomessa.

5. Valinnanmahdollisuudet vähenivät peruskouluissa 1980-luvun lopulla

Vaikka koulujärjestelmän muutos oli 1970-luvulla saatu maassamme toteutetuksi, oltiin mm. eduskunnassa sitä mieltä, että koululainsäädäntöä ja samalla myös valinnanmahdollisuuksia olisi kehitettävä. Koululakien valmistelutyöryhmä oli perustellut lakien muuttamista seuraavaan tapaan: "Uusien koululakien keskeiset tavoitteet liittyvät ensinnä olemassa olevan lainsäädännön kokoamiseen siten, että yhteiskunnallisen kehityksen lainsäädännön kehittämiseksi asetettavat vaatimukset voidaan ottaa huomioon ja tuoda lainsäädännön vaatimilta osiltaan koulun toimintaan. Toiseksi lainsäädännöllä on pyritty toteuttamaan jo nähtävissä olevien tarpeiden vaatimia uudistuksia koulun kehittämiseksi. — Yhteiskuntapoliittisesti merkittäviä uudistuksia, jotka sisältyvät lakeihin ovat 1) oppivelvollisuudesta vapauttamisesta luopuminen ja tähän liittyen erityisopetuksen järjestämistä koskevat kunnan velvoitteet, 2) peruskoulun erilaajuisista oppimääristä eli ns. tasokursseista luopuminen, 3) opetussuunnitelmien laatimista koskevan järjestelmän uudistaminen siten, että se antaa mahdollisuuden jatkuvaan opetussuunnitelmien uudistamiseen ja ajan tasalla pitämiseen, 4) oppilaiden ryhmittämistä koskevien menettely-

tapojen uudistaminen, 5) yleissivistävien oppilaitosten kielenopetusta koskevat järjestelyt sekä 6) tehtävien ja toimivallan siirtäminen hallinnossa. (Ruuhijärvi - Toivonen 1983, 10)

Edellä oleva perustelu koululakien muuttamiseksi, saattaa lukijasta kuullosta hyvinkin voimakkaalta, mutta uudistukset eivät moninaisuudestaan huolimatta antaneet oppilaille lisää valinnanmahdollisuuksia, päinvastoin tasokurssivalinta peruu-tettiin. Kohdat 3) ja 6) olivat kuitenkin sellaisia, että myös lainmuutosten jälkeen valinnan mahdollisuudet kasvoivat to-della suuriksi, kun opetussuunnitelmien laatimisvastuu siirtyi kunnille ja kouluille.

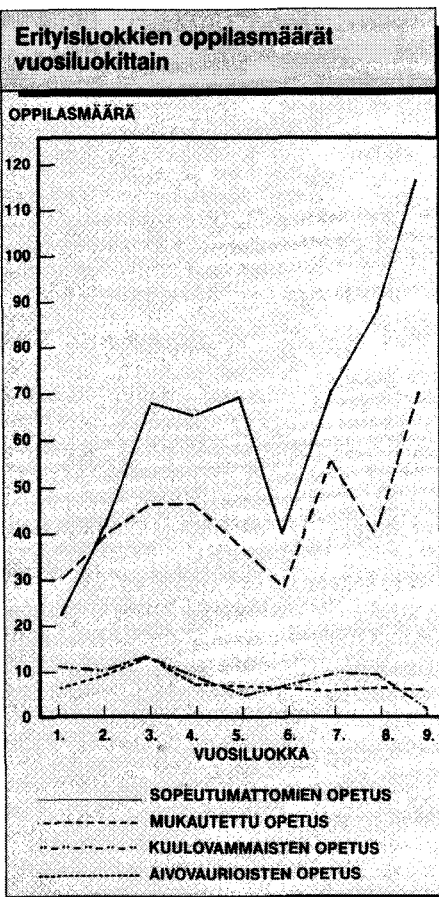
Kuva 13. Kouluhallitus halusi uuden koulujärjestelmän alussa peruskoulujen pitäytyvän tiukasti valtakunnallisen peruskoulun opetussuunnitelman (POPS-70:n) sisällössä. V. 1985 kouluhallituksen oli säädösten muuttuessa annettava kouluille vapautta opetussuunnitelmansa laatimisessa. Täs-sä vuoden 1985 perusteet.

Kouluhallitus julkaisi uusien säädösten selkiyttämiseksi Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985 –nimisen laajakokon ohjekirjan. Valinnaisuuden kannalta tärkeä jakso “Kunnan opetussuunnitelma ohjausjärjestelmän osana” kertoo, että erilaisuutta kuntien koulujen välillä kuvattaessa yhtenäistäminen näytti vielä tuolloin olevan kouluhallituksen päätavoite. Jaksossa esiteltiin kuusi kunnan opetussuunnitelman laadinta-periaatetta, joista nimenomaan yksi edisti omaleimaisuutta ja samalla lisäsi valinnanmahdollisuuksia. Se kuului näin: “Kunnan opetussuunnitelman tulee mahdollistaa koulukohtainen kehittämistyö, joissa opettajien, oppilaiden ja vanhempien toiveet omaleimaisesta koulusta on voitava ottaa huomioon.” (Kouluhallitus 1985, 19)

Käytännössä sekä ala-asteen että yläasteen valinnanmahdollisuudet jatkuivat entisenlaisena huolimatta Peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden (1985) lupauksia antaneesta sanahelinästä. Selkeät poikkeukset ala-asteen vähävalintaisesta opetuksesta toteutuivat, jos oppilas siirrettiin erityisopetukseen tai painotetuille luokille taikka erikoiskouluihin, joita koko Suomessa oli kuitenkin hyvin vähän.

Yläasteella jatkuivat paitsi vieraiden kielten valinnat myös työelämään tutustuminen, joka toi yksilöllisyyttä oppilaiden opiskeluun. Pääkaupungissa, jossa koulujen runsauden johdosta valinnanmahdollisuudet olivat suurimmat, julkaistiin ja jaettiin mm. kuudensien luokkien päättävälle oppilaille ja heidän vanhemmilleen valintaopas. Vastaavat suppeammat oppaat jaettiin kakkosluokkien ja nelosluokkien oppilaille sekä heidän vanhemmilleen.

Yläasteen valintaoppaassa esiteltiin esimerkiksi v. 1988 kaikkien helsinkiläisten yläasteiden kielet, joita oli kolmenlaisia: 3. luokalta alkaneet kielet, 7. luokalta alkavat kielet ja 8. luokalta alkavat koulun kielet. Tämän oppaan avulla oppilaat voivat hakeutua haluamiensa kielten mukaisesti opinahjoihin. Valinnainen seitsemänneltä luokalta alkava latinakin löytyi

Kuva 14. Erityisluokkia perustettiin kiihtyvällä vauhdilla varsinkin asutuskeskusten kouluihin. Oheinen kuva kertoo, minkälaista erityisopetusta Helsingin koululaitoksessa annettiin 1980-luvulla. Kaupungissa oli lisäksi Ruskeasuon koulu cp-vammaisille, näkövammaisten luokkia ja Svenska skolan för synskadade.

viidestä yläasteesta. Muut kielet olivat eri asteilta alkavat englanti, ruotsi, ranska, saksa ja venäjä. Musiikkiluokista kiinnostuneet voivat valita eri puolilla Helsinkiä sijainneiden yhdentoista yläasteen välillä. Oppaassa ilmoitettiin po. koulujen A-kieletkin, jotta oppilaat voivat jatkaa kolmannella luokalla valitsemansa kielen opiskelua yläasteella. Siinä oli valmis musiikkivalintalomake, joiden perusteella musiikkiluokille tulevat oppilaat valittiin. Kuvaamataituluokkia oli kahdella yläasteella. Myös liikuntapainotteisia yläasteita valittavissa. Valinnanmahdollisuudet Helsingissä olivat siis huomattavia muihin kuntiin verrattuna.

Useimmissa maamme kunnissa peruskoulujen ala- ja yläasteen oppilaat voivat vieraitten kielten lisäksi edelleen valita koulussaan toimivien kerhojen ja koulun ulkopuolisen toimintojen välillä. Opintoretket poikkesivat toisistaan saman koulun rinnakkaisillakin luokilla, mutta valintaa ei oppilas voinut tehdä kuin korkeintaan äänestää opettajan kysyessä, mihin mennään. Tällaisena tilanne jatkui 1990-luvun alkuvuosiin asti.

6. Valinnaisuus peruskoulun molemmilla asteilla nousi maksimiinsa 1990-luvulla

Kun painotettujen luokkien ja erikoislukioiden oppimistulokset olivat hyviä ja sekä oppilaat, opettajat että vanhemmat olivat niihin tyytyväisiä, kasvoi niiden suosio 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alkuvuosina voimakkaasti. Ne opettajat, jotka olivat saaneet nauttia valinnaisaineiden ja erityiskurssien sekä tasokurssien opettamisesta ja tuloksista esittivät mielipiteitään eri foorumeilla. Samoin erilaisia valinnanmahdollisuuksia vaativat julkisuudessa muutamat kouluhallintohenkilöt, allekirjoittanut yhtenä heistä. Lähdeluettelossa on mainittu mm. kolme artikkeliani jo vuosilta 1982-84.

Valinnaisuuden lisäämistä esitettiin usein mm. Opettaja-lehdessä, juhlapuheissa ja nämä vaatimukset kaikuivat myös uudistettuun Opetushallitukseen, jonka pääjohtaja oli muuttunut sosialidemokraattisesta kokoomuslaiseen ja samalla oli johtoryhmän koostumus myös oikeistolaistunut, joka merkitsi siirtymistä keskusjohtoisuudesta kunta- ja koulujohtoisuuteen ja samalla valinnaisuuden kasvuun. Uusi suuntaus tarkoitti yksityiskohtaisista didaktisista ja myös sisällöllisistä ohjeista luopumista ja valinnan vapauden antamista kunnan ja koulujen viranomaisille. Toisaalta koulujen kansainvälisten yhteyksien lisääntyminen vaati myös koulujen opetussuunnitelmallista vapautta entistä enemmän.

Selvimmän uuden suuntaus ilmeni Opetushallituksen uudessa

kirjassa "Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Jo tämän kirjan sivumäärä verrattuna edelliseen vastaavaan oli pudonnut yli 300 sivusta noin sadan sivun normikokoelmaan. Uusien, supistuneiden ohjeiden alkuluvussa ilmoitetaan opetussuunnitelmauudistuksen tarpeesta mm. näin: "**Kansainvälistyminen** ja väestön liikkuminen –uuskansainvaellus- tuovat kulttuuri- ja arvopohjaan uusia aineksia ja edellyttävät omien **näkemystemme tarkistamista**. Kansainvälistyminen on myös haaste suomalaiselle osaamiselle, mikä koulutuksen kannalta merkitsee ennen muuta koulutuksen **laadullista kehittämistä** eli sen tason nostamista.

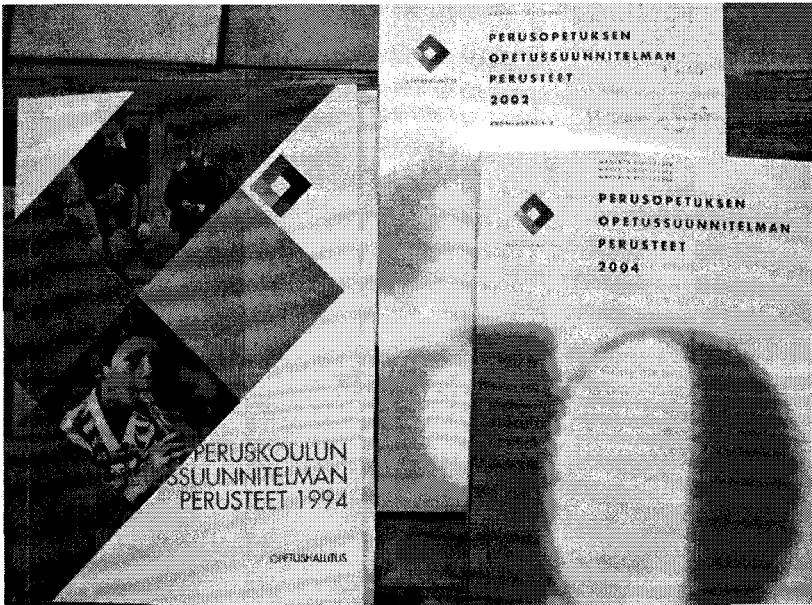
Kuva 15. Kansainvälisyyteen kasvattaminen kasvoi 1900-luvun lopussa. Varsinkin pohjoismaisia ystävyysluokkia vieraili suomalaisissa kouluissa, mutta ystävyyskouluja oli lähes kaikissa maissa. Kuvassa oppilaita ja opettajia Pohjoismaista Helsingissä järjestetyssä juhlassa lippuineen.

Nopeat **muutokset työ- ja elinkeinoelämässä** painottavat joustavaa asennoitumista jatkuvaan kouluttautumiseen ja tehokkaiden opiskeluvalmiuksien omaksumista. Uuden teknologian hyväksikäyttö, kyky itsenäiseen opiskeluun, yritteliäisyys, vastuun ottaminen ja yhteistyökyky ovat entistä tärkeämpiä välineitä maailmassa, jossa työtehtävät jatkuvasti muuttuvat ja vastuut jakautuvat uudella tavalla.” (Opetushallitus 1994, 8)

Opetushallitus jatkoi perusteluitaan seuraavasti: “Koulutuksen kehittäminen pohjautuu aiempien keskusjohtoisten mallien sijasta **koulukohtaiseen opetussuunnitelma-ajatteluun**, johon sisältyy näkemys opettajasta oman työnsä kehittäjänä ja kouluyhteisön vahvuuksien tunnistaminen.” (Opetushallitus 1994, 9) Tältä perustalta opetushallitus oli supistanut aikaisemmat kouluhallituksen 1985 laatimat opetussuunnitelman perusteet minimiin. “Opetussuunnitelmasta tulee käydä ilmi koulun tehtävä, omaleimaisuus ja toiminta-ajatus. Opetussuunnitelmasta tulee ilmetä myös opetusta koskevat rakennepäätökset. Tässä yhteydessä määritellään, millaista tuntijakoa koulu valtioneuvoston päättämän tuntijaon pohjalta noudattaa ja miltä luokalta eri oppiaineiden opetus aloitetaan. — Edelleen siinä päätetään, mitä vapaaehtoisia kieliä tarjotaan alasteella, mitkä ovat yläasteella tarjottavat valinnaisaineet ja missä suhteessa käytettävissä olevaa tuntiresurssia jaetaan kaikille yhteisten ja valinnaisten aineiden kesken.” (Opetushallitus 1994, 15-16).

Edellä olevasta jo huomataan, että opetussuunnitelmallisten asioiden päättäminen oli siirtynyt valtakunnallisilta elimiltä kuntien ja koulujen päätettäväksi. Näin ollen myös oppilaiden ja heidän vanhempiansa valintamahdollisuudet määräytyivät koululautakunnan ja viraston tekemien ainevalintojen ym. päätösten mukaisesti. Ajan hengen mukaisesti monet opetuskoulukunnat jättivät koulujen tehtäväksi laatia vapaasti oman opetussuunnitelmansa vähien valtakunnallisten ja kunnallisten ohjeitten puitteissa. Samassa hengessä kunnat pyrkivät anta-

Kuva 16. Opetushallituksen laatimat Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet muuttuivat vuoden 1994 tosivapaista ohjeista hieman sidotuimmiksi ohjeiksi v. 2002 ja 2004.

maan kouluille suuren vapauden omaleimaisuutensa määräämiseen, johon kuuluivat pakollisten oppiaineiden painotusten määrääminen ja valinnaisaineiden valitseminen koulun opettajien kykyjen ja halujen mukaan. Näistä valinnoista muodostui koulujen oma leima. Kaikkien koulujen tuli, mikäli mahdollista, poiketa edes hieman naapurikouluistaan.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994 oli edeltäjiinsä nähden vallankumouksellinen, sillä siinä lueteltiin ainoastaan kunkin aineen tavoitteet ja niiden keskeiset sisällöt. Oppilarvioinnista oli oma pääjaksonsa, koska oli huomattu, että samoilla tiedoilla oppilaat saivat erilaisen arvostelun eri kouluissa. Opetuksen jäsentämisestä aihekokonaisuudeksi oli niin ikään oma jaksonsa, samoin oppilaanohjauksesta ja alkuperäisestä, mutta nämäkin ohjeet olivat suurpiirteisiä. Vastuu

opetussuunnitelmista valinnan mahdollisuuksineen jäi siis kunnille ja kouluille.

Mitä sitten jäi oppilaille ja heidän vanhemmilleen valittavaksi? Kun kaikilla peruskouluilla ja lukioilla oli omaa leimaa, niin näistä valinnanmahdollisuuksista tiedotettiin oppilaille ja heidän vanhemmilleen keväisin. Useimmissa kunnissa jaettiin sekä toisluokkalaisille (koska valinnainen aine alkoi kolmannella luokilla), neljäsluokkalaisille, kuudesluokkalaisille ja vielä yläasteen ykkös- ja kakkosluokkalaisille kunnan eri kouluilla painotetuista oppiaineista, valinnaisaineista ja koulujen muista erikoisuuksista. Näiden tietojen avulla oppilaat vanhempiensa kanssa neuvotellen valitsivat valittavina olevista oppiaineista, erityiskursseista, kerhoista mieleisensä. Mikäli ei oman piirin koulusta löytynyt oppilaan haluamia valintoja, oppilas voi pyrkiä sellaisen koulun oppilaaksi, josta löytyivät hänen haluamansa painotetut aineet, valinnaisaineet, kerhot jne.

Näin maamme peruskoulujen opetussuunnitelmien laadinnassa oli siirrytty 1970-luvun tiukasta keskusjohtoisesta systeemistä äärimmäisen vapaaseen koulujen harkintavaltaan. Toki pakolliset oppiaineet ja niiden viikkotuntimäärät tietyin välyksin oli määrätty valtakunnallisilla säädöksillä, mutta paljon oli jätetty paikallistasolla päätettäväksi. Opetushallituksesta oli tullut neuvoja antava virasto, mutta hallinnollista valtaa sillä oli enää vähän, sellaiseksi on kylläkin katsottava opetussuunnitelman perusteiden antaminen. Myös lääninhallituksien kouluosastoilta siirrettiin lähes kaikki kouluasiat kuntien ja koulujen päätettäväksi. Kunnan koululautakunta sai paljon valtaa, mutta ajan hengen mukaisesti valtaa siirrettiin sekä kouluviraston virkamiehille että vielä enemmän koulujen tasolle.

Toisten koulujen rehtorit ja opettajat pitivät tästä vallan siirtämisestä koulujen tasolle, toiset eivät pitäneet, koska valtaan sisältyy aina myös vastuuta. Jos rehtori tai hänen esittelystään koulun johtokunta päätti minkä tahansa asian tietyllä tavalla, oli koulussa todennäköisesti opettajia, jotka oli-

sivat halunneet sen päätettävän toisella tavalla. Kilpailu oppilaista varsinkin yläasteilla ja lukioissa, alkoi myös vaikuttaa koulujen toimiiin, joka johti myöhemmin eräiden epäkohtien syntyyn. (Kauranne 2003, 274-293)

7. Peruskoulujen oppisisältöjen kirjavuutta vähennettiin 2000-luvun alussa

Edellisen vuosikymmenen suuri vapaus koulujen opetuksen järjestämisessä johti luonnollisesti hyvin monenlaisiin opetussuunnitelmiin. Joissakin kouluissa oli painotettu luonnontieteellisiä aineita ja jätetty vähemmälle humanistiset oppiaineet taikka kielten opetus, toisissa kouluissa painotettiin jälkimmäisiä aineita ja jätettiin vähemmän aikaa luonnontieteellisille oppiaineille. Jos nyt oppilas vanhempien työpaikan tai muun syyn takia joutui vaihtamaan koulua, huomasi hän uudessa koulussaan, että hän oli opiskellut hyvin vähän tai ei lainkaan uudessa koulussa painotettuja aineita ja niiden tärkeitä osia. Saattoi myös käydä niin, että oppilas joutui lukemaan toiseen kertaan jo edellisessä koulussa oppimiaan asioita. Koska paikkakuntien vaihtoa tapahtuu Suomessa yhä enemmän, tuli koulujen opetussuunnitelmien kirjavuudesta oppilaille vaikeuksia. (Kauranne 2003, 395-410)

Koulujen erilaisista opetusohjelmista ja niiden aiheuttamasta eriarvoisuudesta alettiin 2000-luvun alkuvuosina huolestua. Ei ole niin hyvää asiaa, etteikö sillä olisi myös varjopuolensa. Kilpailu omaleimaisuudesta saattoi johtaa liialliseen koulun erikoistumiseen tai oppilaiden mielistelyyn. Pahimmillaan jokin koulu mainosti ratsastuskursseja tai tähtitiedettä taikka jotain muuta koulun opetussuunnitelman erikoisuutta, jotka kuitenkin olivat vain detalleja koulun opetussuunnitelmasta. Tällä tavoin saatiin koulun maine nostetuksi nuorten tai heidän vanhempiensa keskuudessa ja niissä kouluissa päästiin valitsemaan parhaat oppilaat suuresta pyrkijämäärästä. Se taas johti

naapurikoulujen oppilasaineksen heikkenemiseen ja näin alettiin kritikoida koulujen liiallista vapautta.

Suurilla paikkakunnilla oli valittavana vaikka minkäläisten koulujen välillä. Valintaoppaat paisuivat. Niissä olivat esiteltynä myös ns. sopimuskoulut eli entiset korvaavat koulut ja kielikoulut sekä uudet erikoiskoulut, kuten kristillinen koulu, ammatillinen Steiner-koulu, Montessori-menetelmää noudattavat koulut jne. Valintaoppaita laadittiin ei vain peruskoulun eri asteita, vaan lukioita ja ammatillisia kouluja koulujakin esitellen. Tästä paljoudesta saattoi olla vaikea valita varsinkaan, kun monet oppilaat eivät vielä peruskoulussa eivätkä edes lukiossa ole tietoisia, mille aloille he haluaisivat suuntautua.

Kerhoista, kesävirikistyksestä, leirikouluista olivat omat esitteensä ja oppilaan ohjaajat esittelivät työharjoittelupaikkoja, jopa kesätyöpaikkojakin. Kouluihin oli 1990-luvulla tullut runsaasti lisää kouluavustajia ja erityisopetuksen eri muotoja. Myös koulupsykologien määrä ja koulukuraattoreiden määrä nousi erityisesti asutuskeskuksissa, joiden kouluissa oli yhä enemmän tavalla tai toisella häiriytyneitä oppilaita. Heille sopivan koulun löytäminen oli merkittävä valinta sekin ja hyvin tarpeellinen ei ainoastaan heidän itsensä ja opettajien kannalta vaan myös ns. normaalien lasten kannalta, jotka vapautuivat häiriöitä aiheuttaneista koulutovereistaan.

Samalla kun 2000-luvulla haluttiin vähentää valinnaisuuteen käytettävää tuntimäärää, lisättiin opetussuunnitelmaan myös uusi oppiaine, terveystieto, peruskoulun pakolliseksi oppiaineeksi. Lainmuutoksen jälkeen v. 2001 valtioneuvosto päätti perusopetuksen uudesta tuntijaosta. Samalla päätettiin määrittellä kaikkiin oppiaineisiin minimioppimäärät. Sitä silmällä pitäen opetushallitus julkaisi kaksi opetussuunnitelman perusteita käsittävää kirjaa.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2002 käsitteli kahden alimman luokan eri oppiaineiden tavoitteita ja oppimisen arvioinnin perusteita sekä opetuksen niveltämistä peruskoulua edeltävään kasvatukseen ja niveltämistä kolman-

Kuva 17. Valintaoppaita tarvittiin peruskoulun oppilaille ei ainoastaan peruskoulun opintoja varten, vaan myös lukion ja ammatillisen opinahjon valintaa varten.

nen luokan opetukseen. Huomattavaa oli vähemmistöryhmien opetuksen laaja käsittely tässä ohjekirjassa. Osansa saivat niin ruotsinkieliset, saamenkieliset, romaanit, viittomakieltä käyttävät ja maahanmuuttajat. Tällaiset ohjeet olivat puuttuneet aikaisemmista peruskoulun opetuksen ohjekirjoista.

Vuonna 2004 valmistui "Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet". Perusopetuksen rakennetta koskevassa luvussa todetaan näin: "Perusopetus on opetussuunnitelmallisesti yhtenäinen kokonaisuus. Opetuksen tavoitteet ja keskeiset sisällöt määritellään opetussuunnitelman perusteissa oppiaineittain tai aineryhmittäin tuntijaon (A 1435/20.12.2001, 6§) mukaisten nivelkohtien välisille asioille. Kunkin osion päätteeksi on laadittu oppilaan hyvän osaamisen kuvaus." Hyvästä osaamisesta tulisi antaa arvosana kahdeksan (8). Näillä määräyksillä

haluttiin yhtenäistää oppilasarvostelua maan kaikissa kouluissa, joka asia oli ja on edelleen tasapuolisuuden nimessä tärkeä tavoite.

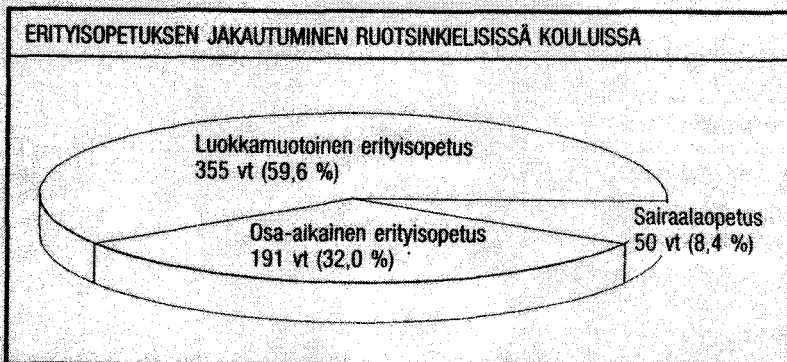
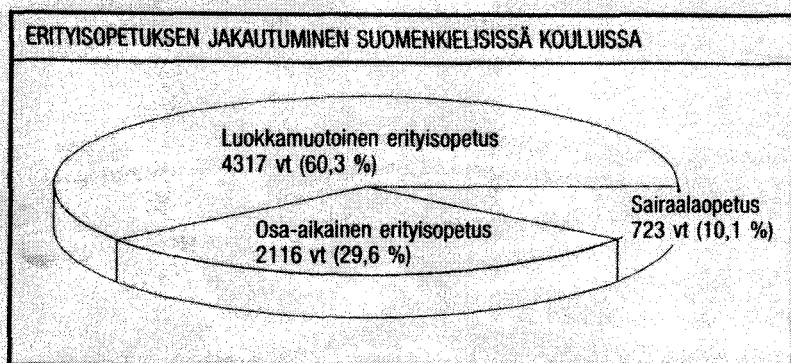
Oppilaiden ainevalinnan kannalta valikoima siis supistui kaikissa Suomen peruskouluissa ja niitä vastaavissa kouluissa jonkin verran, mutta ei merkittävästi. Oman koulupiirin yläasteelle siirtyminen oli yksi valinta, sillä valinnalla hyväksyttiin lähikoulun painotukset, mutta suurimmat muutokset oppilaan opinto-ohjelmassa aiheutti painotuksiltaan aivan erilaisen koulun valinta. Tällä valinnalla vaihtuivat opettajat ja oppilastoveritkin. Valintaoppaat kussakin kunnassa olivat jotta-kuinkin entisenlaisia. Niillä valittiin vieraat kielet, mahdolliset painotetut luokat toisessa koulussa ja yläasteen valintalomakkeetkin pysyivät entisenlaisina, niillähän valittiin oppiaineitten taikka paikkakunnan erilaisten koulujen välillä. Valintaoppaissa oli esitelty myös erikoiskoulut ja muut mahdolliset valinnat.

Kerhon valinta lähikoulussa tai uudessa koulussa tuki oppilaan tietynsuuntaisia harrasteita. Mutta oli kerho millainen tahansa, siihen osallistuminen tuki kodin ja koulun yhteistyötä, toisiin oppilaisiin tutustumista vapaamman toiminnan merkeissä ja lisäsi sosiaalisia taitoja ja luovan ajattelun kehittymistä. (Opetushallitus 2004, 23) Samantyyppisiä kokemuksia tarjosivat leirikoulut, retket, osallistuminen koulun järjestämään kesävirikistykseen jne.

Vieraat kielet tarjosivat suurimmat monipuolisimmat valinnat ala-asteella, samoin yläasteella. Useimmissa kunnissa oli painotettua opetusta tietyissä koulun valitsemisissa oppiaineissa. Myös yläasteiden, kuten lukioidenkin, koen suurentaminen tarjosi oppilaille enemmän valinnanmahdollisuuksia kuin pienet yläasteet ja lukiot. Mutta mikäli oman asuinalueen koulu aiottiin yhdistää naapurialueen kouluun, kohtasi tämä usein suurta vastarintaa, koska valintamahdollisuuksien lisäämistä ei vanhempien keskuudessa yleensä osata pitää yhtä arvokkaana kuin koulun sijaintia kodin läheisyydessä.

Uusavuttomien vanhempien ja ns. vapaan kasvatuksen aiheuttamien kurittomien tai häiriytyneiden oppilaiden määrä kasvoi erityisesti suurilla paikkakunnilla. Kun siihen lisättiin maahanmuuttajaoppilaiden tuoma lisätyö, ei ihme, että erityisopetusta haluttiin lisätä ja opetusryhmiä pienentää. Erityisopetusta oli lisätty runsaasti jo edellisellä vuosikymmenellä kuten oheinen taulukko Helsingistä kertoo.

Kuva 18. Kuva osoittaa, että pääkaupungin erityisopetuksen eri lohkoilla suomenkielisten ja ruotsinkielisten oppilaiden suhteellinen osuus oli lähes samanlainen.

Erityisopetuksen kehitys seurasi muillakin paikkakunnilla pääkaupungin "valinnaisuuden" lisäystä. Maaseudulla, jossa opetusryhmät olivat yleensä pieniä, ei vaadittu prosentuaalisesti yhtä suurta erityisopettajien ja kouluavustajien lisäystä kuin asutuskeskuksissa.

Oppilaiden ja heidän vanhempiensa valinnanmahdollisuudet säilyivät uuden vuosituhannen alussa oppiaineiden sisällön uudesta määrittelystä huolimatta entisenlaisina, mutta koulujen piti vuodesta 2004 alkaen sisällyttää opetussuunnitelmiinsa opetushallituksen määräämät sisällöt. Näin päästiin tavoitteen, että kaikissa Suomen peruskouluissa ja niitä vastaavissa kouluissa oli tästä eteenpäin kussakin oppiaineessa kaikille luokka-asteille yhteiset sisällöt, jotka kattoivat noin puolet siitä tieto- ja taitomäärästä, joita kussakin aineessa ehdittiin koulu-aikana käydä läpi. Kouluille ja opettajille jäi edelleen runsas määrä vapautta valita opetussisältöjä eri aineisiin, mutta uusilla määräyksillä taattiin kesken kouluajan muihin kouluihin siirtyvien kannalta riittävät tiedot ja taidot uudessa koulussa menestymiseksi.

8. Yhteenvetoa

Suomalainen kansakoulu ei tuntenut itsenäisyyden alkuvuosiina muita valinnanmahdollisuuksia kuin uskonnon opetuksen, äidinkielen mukaisen koulutuksen valinnat ja apukouluopetuksen vastaanottamisen. Ainoastaan kerhojen, kesävirikestyksen tai koulun ulkopuolisen toiminnan lisäämisellä oppilaan opetusohjelmaan saatiin yksilöllisyyttä. Ainoa merkittävä valinta oli oppikouluun meno, jota käytti ennen sotia noin 10 % kansakoululaisista. Oppikoulujakaan ei ollut yleensä maaseudulla, vaan sellainen oli käytävä vieraalla paikkakunnalla ja se varmaan esti monen lahjakkaan oppilaan laajemmat opinnot. Hel싱issä oli ainoana kuntana Suomessa vieraskielisiä kouluja, Steinerkoulu ja Juutalainen koulu jo ennen sotia.

Vasta 1950-luvulla alettiin vaatia aikaisempaa enemmän valinnanmahdollisuuksia kansakoulujen oppilaille, nimittäin erilaisia erityisluokkia ja vieraita kieliä sekä jatkokouluissa ammattiin suuntaavia linjoja. Saman kymmenluvun lopulla syntyivät kansalaiskoulut ja niiden erilaiset linjat, joista oppilaat ja heidän vanhempansa voivat valita haluamansa opintosuunnan. Vapaaehtoiset kielet, lähinnä englanti tai ruotsi, tulivat 1960-luvun alkupuolella suurimpien kaupunkien kansakoulujen ohjelmaan. Samoihin aikoihin alettiin kansakouluissa antaa puheopetusta ja ryhdyttiin suorittamaan lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksien korjaamista. Oppilaat ja heidän vanhempansa voivat tehdä lapsilleen tällaisia opetukseen sisältyviä valintoja.

Oppikouluun siirtyminen kasvoi vauhdilla niin, että se 1960-luvun lopulla oli monissa kaupungeissa yli 60% oppilaista. Yksityisiä oppikouluja perustettiin runsaasti ja kansakoulujen yhteyteen perustettiin kunnallisia keskikouluja. Niihin siirtyminen oli merkittävä valinta lapsen tulevaisuuden kannalta, koska oppikoulusta avautui opiskelumahdollisuus korkeakouluihin.

Kaikille koululaisille luvattiin peruskoulujärjestelmän myötä suuret opiskelun sisällön valinnanmahdollisuudet. Paitsi sitä, että varattomuus enempää kuin pitkät koulumatkatkaan eivät uudessa koulujärjestelmässä olleet este jatko-opintoihin, tuli kaikille mahdollisuus valita monen vieraan kielen välillä jo ala-asteella. Ja kieliä voi valita lisää yläasteella, jonne tarjottiin myös valintoja erisuuruisten tasokurssien välillä matematiikassa, vieraissa kielissä, mutta viimeksi mainittu valinnan mahdollisuus poistettiin 1980-luvun puolivälissä. Samalla poistettiin ns. erityiskurssien tarjonta. Erityisopetusta monipuolistettiin muodostamalla uudenlaisia erityisluokkia ja myös klinikkamuotoista erityisopetusta lisättiin. Psykologi- ja kuraattoripalveluja jouduttiin myös tehostamaan. Kaikki nämä lisäsivät oppilaiden opintosisältöjen valinnanmahdollisuuksia oppilaiden erityistarpeita huomioonottamalla.

Viime vuosisadan viimeisen vuosikymmenen aikana kaikille peruskouluille, korvaaville kouluille ja ns. vastaaville kouluille annettiin vapaat kädet opetusohjelmansa järjestämiseen. Jokaisen koulun tuli löytää ns. oma leimansa. Varsinkin asutuskeskuksissa oli oppilaiden valittavana hyvin monenlaisten koulujen välillä. Oman lähikoulun piirissä eivät oppiaineiden valinnanmahdollisuudet juuri kasvaneet, mutta vaihtamalla toiseen kouluun, oppilas voi suorittaa merkittävän valinnan omien lahjojen kehittämisen ja tulevaisuuden ammatinvalinnan taikka harrasteiden hyväksi.

Vihdoin 2000-luvulla koulujen kirjaviksi muuttuneita opetussisältöjä haluttiin yhtenäistää ja opetushallitus antoi uudet opetussuunnitelman perusteet, jotka sisälsivät jokaisessa oppiaineessa noin puolet opetettavasta aineksesta. Oppiaineiden lukumäärä ei vähentynyt edellisen vuosikymmenen määrästä, kaikille kouluille määrättiin vain yhteiset sisällöt, toisen puolen opiskeluohjelmasta saivat koulut itse määrätä. Oppilaiden ja heidän vanhempiansa valinnan mahdollisuudet säilyivät lähes entisenlaisina.

Vaikka valtakunnallisissa opetussuunnitelmaohjeissa ei itsenäisyysaikamme ensimmäisinä vuosikymmeninä kansakouluissa korostettu oppisisältöjen valintoja, niin seuraavina vuosina koululakeja muuttamalla ryhdyttiin lisäämään valinnanmahdollisuuksia, ensin jatkokouluissa, sitten myös kansakouluissa. Peruskoulujärjestelmässä valinnat olivat keskeisessä asemassa niin ala-asteella kuin yläasteellakin. Tämän kehittämistendenssin takana on usko, että antamalla oppilaille mahdollisuuksia valita osa oppiaineista ja kursseista, oppilaiden oppimisinto kasvaa ja heidän tietonsa ja taitonsa paranevat erityisesti niillä sektoreilla, joita he itse ovat valinneet. Erikoislukioiden oppimistulokset osoittavat, että oppiminen mieluisassa opinahjossa parantaa oppimistuloksia kaikissa oppiaineissa. Mieluisassa koulussa oppilaat kasvavat normaalia tehokkaammin monipuolisiksi persoonallisuuksiksi ja ke-

hittyvät pystyvämmiksi omaksumaan tulevaisuuden heiltä vaatimia ominaisuuksia. Tässä tutkielmassa on lähinnä kuvailtu oppivelvollisuuskoulujemme valinnanmahdollisuuksia kunakin ajankohtana, mutta varmaan olisi mielenkiintoista ja hyödyllistä empiirisillä kokeilla todeta, millä tavalla valinnaisuuden lisääminen on kehittänyt suomalaisia ja koko maan muuttumista.

Lähteet

Aminoff, K. G. 1914. Kansakouluasiain Tietokirja. Sisältää voimassa olevat asetukset, kiertokirjeet ym., ennakkopäätöksiä, selityksiä ynnä kaavoja. Raittiuskansan kirjapaino Helsinki. Ss. 543.

Kauranne, Jouko 1982. Valinnanmahdollisuuksia on tarjottava. Nykypäivä 17.6.82.

Kauranne, Jouko 1983. Valintojen lisääminen. Kehityksen suunta koululaitoksessa. Kanava nro 3. 225-227.

Kauranne, Jouko 1984. Koululaitoksen uusi ilme: Omaleimaisuus ja valinnaisuus. Suomen kunnallislehti nro 2, 44-46.

Kauranne, Jouko 1997. Omaleimaistamisen mahdollisuudet Suomen kansa- ja peruskouluissa maamme itsenäisyyden aikana. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 1997, ss. 24-48. Gummerus kirjapaino Oy Saarijärvi.

Kauranne, Jouko 2003. Neljännesvuosisata Helsingin opetuksen kehitystä. Pääkaupungin koululaitos peruskoulun alkamisesta 2000-luvulle. ISBN 951-718-812-9. Yliopistopaino Helsinki. Ss. 592.

Komitean mietintö 1916. Kansakoulun opetussuunnitelma-komitea. Sen toiminta ja suuntaviivoja kansakouluopetuksen uudistukseksi. Helsinki. (=Suuntaviivat 1916)

Komitean mietintö 1922. Jatko-opetuskomitean mietintö. Helsinki. Valtioneuvoston kirjapaino. Ss. 59.

Komitean mietintö 1925. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma. Helsinki 1925. Valtioneuvoston kirjapaino. Ss. 304.

Komitean mietintö 1946a. Kansakoulukomitean mietintö. Helsinki. Valtioneuvoston kirjapaino. Ss. 91.

Komitean mietintö 1946b. Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I. Helsinki Valtioneuvoston kirjapaino. Ss. 66.

Komitean mietintö 1952. Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II. Varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelma. Helsinki. Valtioneuvoston kirjapaino. Ss. 359.

Komitean mietintö 1954. Maalaiskansakoulun jatko-opetuskomitean mietintö. Helsinki. Valtioneuvoston kirjapaino. Ss. 203.

Komitean mietintö 1966. Koulunuudistustoimikunnan mietintö. Helsinki Valtioneuvoston kirjapaino. Ss. 106.

Komitean mietintö 1970a. (=POPS-70/I) Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I. Opetussuunnitelman perusteet. Valtion painatuskeskus Helsinki. Ss. 264.

Komitean mietintö 1970b. (POPS-70/II) Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II. Oppiaineiden opetussuunnitelmat. Valtion painatuskeskus Helsinki. Ss. 436.

Komitean mietintö 1981. Koululainsäädännön valmistelutyöryhmän mietintö. 1961:34. ISBN 951-46-4241-4. Valtion painatuskeskus Helsinki. Ss. 237.

Kouluhallitus 1985. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985. ISBN 951-859-826-6. Valtion painatuskeskus Helsinki. Ss. 328.

Lahtinen, Matti – Timo Lankinen – Antero Penttilä – Arto Sulonen 2001. Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä. ISBN 951-885-184-0. RT-print Oy Pieksämäki.

Mäntyoja, Aaro 1951. Kansakoulun lainsäädäntö. Otava Helsinki. Ss. 35

Opetushallitus 1994. Peruskoulun opetussuunnitelman perus-

teet 1994. ISBN 951-47-8665-3. Painatuskeskus He4lsinki. Ss. 111.

Opetushallitus 2002. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2002. Vuosiluokat I-II. ISBN 952-13-1349-8. Gummerus kirjapaino Oy Jyväskylä. Ss. 71.

Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. ISBN 952-13-1878-3. Vammalan kirjapaino Oy. Ss. 317.

Ruuhijärvi, Paavo – Esko Toivonen (toim.) 1983. Uudet koululait. ISBN 951-773-249-x. Kunnallispaino Oy Vantaa. Ss. 216.

Suomen koululakien ja –asetusten valinnaisuutta koskevat kohdat itsenäisyysajan vuosilta.

Helsingin kaupungin kansakoulujen ja peruskoulujen vuosikertomukset itsenäisyysajan vuosilta.

Kuopion kaupungin kansakoulujen ja peruskoulujen vuosikertomukset itsenäisyysajan vuosilta.

Helsingin peruskoulujen ja lukioiden oppilaille ja heidän vanhemmilleen jaettuja valintaoppaita peruskoulun eri vuosiluokilta alkavia valintoja varten.